

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Bc. Jaroslava Seifertová

2. ročník- nav. magisterské- prezenční studium

Obor: Speciální pedagogika pro 2. st. ZŠ a SŠ

-

Učitelství německého jazyka

Syndrom CAN v kontextu žáka, rodiny a sociálního prostředí

(Reflexe školy)

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Miluše Hutýrová, PhD.

OLOMOUC 2015

Prohlášení

prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a za použití pramenů uvedených v závěru diplomové práce.

V Olomouci, 7. 12. 2015

.....

Obsah

ÚVOD.....	5
1 Syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte	7
1. 1 Definice syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte	7
1. 2 Základní formy syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte	12
1.2.1 Fyzické týrání.....	13
1.2.2 Zanedbávání	14
1.3 Narušení psychického vývoje u dítěte týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte.....	16
1.4 Právní úprava	17
1.5 Druhy prevence	18
2 Sociálně-právní ochrana dětí- zákon č. 359/1999 Sb.	21
2. 1 Vymezení základního pojmu- sociálně-právní ochrana dětí.....	21
2. 2 Vývoj sociálně-právní ochrany dětí v ČR.....	22
2. 3 Systém sociálně-právní ochrany dětí	23
2.3.1 Dítě jako objekt sociálně-právní ochrany.....	23
2.3.2 Orgány sociálně právní ochrany dětí.....	25
2.4 Druhy opatření sociálně právní ochrany dětí	26
2.4.1 Preventivní a poradenská činnost.....	27
2.4.2 Výchovní opatření	28
2.4.3 Opatření na ochranu dítěte	29
2. 5 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí	30
2. 6 Zařízení sociálně-právní ochrany dětí.....	32
2. 7 Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí	35
2.8 Další právní normy upravující sociálně-právní ochranu dětí.....	36
2.8.1 Listina základních práv a svobod.....	37
2.8.2 Úmluva o právech dítěte	38
2.8.3 Občanský zákoník	39
3 Vzájemná spolupráce orgánu sociálně-právně ochrany dětí a školy.....	42
3.1 Pedagogičtí pracovníci spolupracující s orgánem sociálně-právní ochrany dětí ..	44
3.1.1 Výchovní poradce jeho činnost	45
3.1.1 Školní metodik prevence a jeho činnost.....	46

4 Spolupráce školy a orgánu sociálně-právní ochrany dětí v praxi.....	48
4.1 Cíle a otázky praktické části práce.....	48
4.2 Stanovení cílů šetření.....	48
4.3 Metody sběru dat	48
4.4 Metody analýzy získaných dat.....	49
4.5 Výzkumný vzorek.....	49
4.6 Analýza a interpretace získaných dat.....	50
4.6.1 Kazuistika č. 1- Honza, nar. 2. 1. 2003	50
4.6.2 Kazuistika č. 2- Pavel, 7.8. 2003	52
4.6.3 Kazuistika č. 3- Míša, nar. 4. 6. 2005.....	53
4.6.4 Kazuistika č. 4- David, nar. 3. 5. 2004.....	54
4.7 Vyhodnocení dotazníku	55
4.8 Dosažení stanovených cílů.....	56
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ	59
PŘÍLOHY	62
Příloha č.- 1- Individuální plán ochrany dítěte	62
Příloha č. 2- DOTAZNÍK	64

ÚVOD

Problematika syndromu CAN, tedy syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte je velice složitá. Ač se dětskými právy a její ochranou setkáváme již v daleké historii, termín CAN, který pochází z anglického Child abuse and neglect, je vcelku pojmem novým. Proto se budeme v naší práci tento termín co nejpodrobněji popsat. Syndrom CAN se vztahuje dítěti, jehož práva musí být společností chráněna, a to ať už se jedná o společnost více či méně vyspělou. Děti s ohledem na jejich fyzickou i psychickou vyspělost oproti dospělému jedinci vyžadují zvláštní péči a ochranu ze strany třetích subjektů, můžeme říci, že v tom nejtěžším věku jsou na těchto subjektech zcela závislé. Děti jsou plnohodnotnými členy každé společnosti a je zapotřebí minimalizovat jakékoliv násilí vůči nim. V dnešní době se právě setkáváme nejčastěji různými formami týrání, ať už psychického či fyzického rázu, zanedbáváním či v tom nejhorším případě sexuálním zneužíváním, které je často spácháváno bohužel těmi nejbližšími.

Celá diplomová práce je rozdělena na dvě části, a to na část teoretickou a část praktickou.

První kapitola se zaměřuje na definování syndromu CAN, jednotlivými formami syndromu CAN, přičemž je kladen na různé formy zanedbávání, v této části také charakterizuje možné pachatelé těchto činů a na druhé straně se zabýváme charakteristikou obětí týrání, zanedbávání a zneužívání, v neposlední řadě je v této části diplomové práce zmíněna důležitost prevence v této oblasti.

Ve druhé kapitole jsme se zaměřili na podrobný popis orgánu sociálně právní ochrany dětí, přesněji řečeno se v této části zabýváme zákonem o sociálně právní ochraně dětí, jednotlivými opatřeními, zařízeními tohoto orgánu. Samozřejmě v této části nalezneme stručný výčet činností pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí. Jsou zde podkapitoly, které jsou věnovány dalším právním normám upravující práva dítěte.

V kapitole třetí se setkáváme s pojmy, které se vztahují ke škole a vzájemné spolupráci orgánu sociálně právní ochrany dětí. Jsou zde popsány činnosti pedagogických pracovníků, kteří právě spolupracují při řešení různých např. výchovných problémů s orgánem sociálně právní ochrany dětí.

V poslední kapitole čtvrté, která je již praktickou částí diplomové práce se zabýváme čtyřmi případy, jsou zde popsány čtyři případové studie- kazuistiky nezletilých, kdy v jejich rodině musel zasáhnout orgán sociálně právní ochrany dětí. V této praktické části je dosaženo stanovených cílů, kterých jsme dovršili díky použití různých výzkumných metod, jako např. dotazníku, či již zmiňovaných kazuistik.

Cílem této práce je zanalyzovat systém péče o týrané, zanedbávané a zneužívané děti, především v kontextu orgánu sociálně právní ochrany dětí a vzájemné spolupráce škol a s tímto orgánem, který má na starosti tak velice důležitou činnost, jako je ochrana dítěte.

1 Syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte

1.1 Definice syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte

V této kapitole se budu zabývat definicí syndromu CAN, jelikož je tato problematika pro mou diplomovou práci zcela zásadní, je nutné přiblížit tento syndrom co nejpodrobněji.

Tento pojem byl podrobně definován v roce 1992, kdy se konala Zdravotní komise Rady Evropy, a právě na základě doporučení této Zdravotní komise je používána zkratka CAN- Child Abuse and Neglect, v našem jazyce se jedná o syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte. Tento syndrom můžeme definovat jako *„jakékoliv nenáhodné, vědomé i nevědomé konání rodičů, vychovatelů nebo jiné osoby vůči dítěti, které je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a které poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, případně způsobuje jeho smrt.“* (Dunovský a kol., 1995, s. 14)

S výše uvedenou definicí se ztotožňuje také Krejčířová v knize Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém (2007), která dále říká, že se někdy můžeme setkat s nesprávným pojmem „syndrom týraného dítěte“, který je ovšem termínem označující pouze jednou z forem syndromu CAN, je tak užíván hlavně v medicínské terminologii, ale toto označení je nepřesné a zavádějící.

Obecně lze tedy chování, které způsobuje poškození dítěte v důsledku týrání, zneužívání či zanedbávání, chápat jako zneužití fyzické síly či psychické nadřazenosti a moci dospělého nad závislým dítětem. Základní charakteristikou CAN syndromu je necitlivost a bezohlednost k dítěti a podřizování nebo využívání dítěte k uspokojení potřeb dospělého.

K týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte nejčastěji dochází v domácím prostředí, ale také v prostorách škol a internátů nebo na spoustě jiných míst, kde se dítě zdržuje. Některé formy syndromu CAN jsou zjevné, jiné však mohou být velmi obtížně zjištěny, bohužel velká část takového chování vůči dětem zůstává navždy skrytých.

V naší zemi se odborníci těmito problémy začali zabývat až v sedmdesátých letech. Teprve v roce 1990 byla u nás poprvé zavedena evidence případů CAN. O rok později vstoupila v platnost Úmluva o právech dítěte (touto právní normou se budeme zabývat v dalších kapitolách). V průběhu devadesátých let svoje aktivity postupně rozvíjely linky důvěry, krizová centra a neziskové organizace zaměřené na pomoc a podporu ohroženým dětem. (www.nicm.cz)

Za uplynulých jedenáct let se počet zjištěných případů týrání, sexuálního zneužívání a zanedbávání dětí v České republice vyšplhal na 31 653. Je to velice vysoké číslo, které navíc mapuje pouze ty dětské tragédie, o kterých se dozvěděly příslušné úřady, a těmto obětem mohla být poskytnuta potřebná pomoc. Další tisíce dětí mohou trpět v tichosti za zavřenými dveřmi. Ministerstvo práce a sociálních věcí poskytlo statistické údaje, ze kterých můžeme vyčíst, že v roce 2011 vzrostl počet šetřených případů sexuálního zneužívání, týrání a zanedbávání dětí v ČR oproti roku 2010 o 855 činů. Můžeme tak konstatovat, že počet dětských obětí bylo za rok 2011 6 642. Jedná se pouze o případy, které byly odhaleny a o kterých se příslušné úřady dozvěděly například od příbuzných dětí, od neziskových organizací, zástupců škol, sousedů a podobně. (www.nasedite.cz)

Nejčastějšími oběťmi týrání, zanedbávání a zneužívání se stávají děti, které jsou tzv. rizikové, mají tak vysoký potenciál stát objektem týrání, jedná se o:

- *děti nevlastní,*
- *děti chronicky ve škole neprospívající; děti neobratné či jakkoliv nezapadající do běžné normy a rodičovského očekávání (nemocné, postižené, „nehezké“); děti mentálně retardované,*
- *děti neaktivní, utlumené, uzavřené, které nedovedou vzbudit ani udržovat zájem dospělého v náležité intenzitě (zvláště v případech zanedbávání),*
- *dívky výrazných ženských tvarů, mazlivé až koketní (v případě sexuálního zneužívání).* (www.nicm.cz)

Co se týče pachatelů těchto činů spáchaných na dětech, jedná se většinou o dospělé osoby, nejčastěji se jedná o muže, nevlastního otce, strýce či prarodiče, matka bývá často v pozici pasivního přihlížitele, protože si nechce tuto skutečnost připustit.

Zde je výčet nejčastějších potencionálních pachatelů týrání, zanedbávání a zneužívání dětí:

- lidé s patologickým vývojem osobnosti, s agresivními povahovými rysy, lidé impulzivní, nezdrženliví, trpící neurotickými obtížemi apod.,
 - lidé závislí na alkoholu a drogách,
 - lidé žijící chronicky ve stresové situaci (např. nezaměstnaní, neúspěšní, zklamaní v partnerství,...),
 - lidé, kteří byli sami v dětství zanedbávání a týrání,
 - lidé nedostatečně motivovaní pro rodičovství (např. upřednostňující vlastní záliby nebo zaujatí vlastními problémy), rodiče psychosociálně nezralí pro rodičovství (např. velmi mladí rodiče) nebo rodiče s přehnanými nároky na své dítě,
 - lidé s neobvyklým životním stylem (členové sekt apod.),
 - rodiče, kteří z různých důvodů nejsou schopni vykonávat své rodičovské povinnosti (nemocní, žijící v bídě,...) nebo lidé psychicky nemocní či mentálně retardovaní,
 - osoby sexuálně deviantní či hyperaktivní, s oslabenou sebekontrolou (např. muži pokročilého věku nebo dementní atd.) - v případě sexuálního zneužívání.
- (www.nicm.cz)

V níže uvedené tabulce č. 1 uvádíme počet týraných a zneužívaných dětí:

Věková struktura týraných a zneužívaných dětí v ČR v roce 2011			Počet dětí	
			tělesné a psychické týrání a zanedbávání	sexuální zneužívání, dětská pornografie a dětská prostituce
			chlapci a dívky	chlapci a dívky
Nahlášeno případů	z toho	do 1 roku	353	0
		od 1 roku do 3 let	790	15
		od 3 do 6 let	1073	94
		od 6 do 15 let	2659	624
		od 15 do 18 let	719	115
CELKEM v roce 2011			5794	848

Zdroj: MPSV ČR. Poznámka: Zaznamenány jsou počty případů týraných nebo zneužívaných dětí oznámených orgánu SPOD (ve vztahu ke každému dítěti je zaznamenán pouze jeden převládající typ týrání/zneužívání).

Jak vyplývá z níže uvedené tabulky č. 2, nejvíce týrání i sexuálního zneužívání probíhá v úplné rodině:

Sociální prostředí dětí týraných a zneužívaných v ČR v roce 2011		
Sociální prostředí dítěte	Počet dětí (chlapci a dívky)	
	tělesné, psychické týrání a zanedbávání	sexuální zneužívání, dětská pornografie a dětská prostituce
úplná rodina	2369	333
neúplná rodina bez matky	240	43
neúplná rodina bez otce	2147	257
doplněná rodina o matku	89	10
doplněná rodina o otce	816	149
náhradní rodina	106	28
ústavní péče	27	28

Zdroj: MPSV ČR. Poznámka: Zaznamenány jsou počty případů týraných nebo zneužívaných dětí oznámených orgánu SPOD (ve vztahu ke každému dítěti je zaznamenán pouze jeden převládající typ týrání/zneužívání).

Tabulku, kterou uvádíme jako **třetí** v pořadí vypovídá o celkové situaci v oblasti týraných, zneužívaných dětí v.

Počty týraných a sexuálně zneužívaných dětí v ČR			
Rok	Tělesné a psychické týrání, od r. 2009 také zanedbávání	Sexuální zneužívání, dětská pornografie, dětská prostituce	Celkem
2000	743	614	1357
2001	884	522	1406
2002	698	537	1235
2003	950	665	1615
2004	1028	698	1726
2005	1319	664	1983
2006	1008	585	1593
2007	1205	679	1884
2008	1239	739	1978
2009	3613	834	4447
2010	4963	824	5787
2011	5794	848	6642
Celkem	23444	8209	31653

Zdroj: www.nasedite.cz

1.2 Základní formy syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte

Syndrom CAN představuje závažný problém, jehož podstatou je hrubý, odmítavý či ponižující přístup k dítěti. V literatuře nalezneme více forem týraní dítěte, avšak každou z nich lze považovat za nepříznivou pro dítě, ohrožující jeho tělesný, psychický i sociální vývoj.

Mezi základní formy syndromu CAN zařazujeme:

1. fyzické týraní,
2. psychické týraní,
3. sexuální zneužívání,
4. zanedbávání,
5. systémové týraní,
6. sekundární viktimizace,
7. Münchhausenův syndrom by proxy (v zastoupení).

Do obsahu syndromu CAN patří také jiné zvláštní formy, například: zneužívání dětí organizovanou skupinou, rituální zneužívání, sexuální turismus či komerční sexuální zneužívání dětí.

Dunovský a kol. (1995) dále dělí tyto formy na pasivní a aktivní:

Tělesné týrání, zneužívání a zanedbávání		Duševní a citové týrání, zneužívání a zanedbávání	Sexuální zneužívání
aktivní	tržné, zhmožděné rány a poranění, bití, zlomeniny, krvácení, dušení, otrávení, smrt	nadávky, ponižování, strašení, stres, šikana, agrese	sexuální hry, pohlavní zneužití, ohmatávání, manipulace v oblasti erotogenních zón, znásilnění, incest
pasivní	neprospívání, vyhladovění, nedostatky v bydlení, ošacení, ve zdravotní a výchovné péči	nedostatek podnětů, zanedbanost duševní i citová	exhibice, video, foto, audiopornografie, zahrnutí dětí do sexuálních ak

V pasivní podobě pak jde o nedostatečnou stimulaci, zanedbávání základních duševních potřeb (psychická deprivace) i potřeb citových (nedostatek lásky, porozumění, identifikace apod.).

Problematice aktivního tělesného zneužívání dítěte byla v minulosti věnována pozornost spíše v rámci šetření těch nejvážnějších poranění dětí a jejich vražd.

1.2.1 Fyzické týrání

Vaničková, Hajd- Moussouová a Provazníková ve své knize *Násilí v rodině* (1995) definují tělesné týrání jako „*fyzické ublížení dítěti nebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.*“

V roce 1971 ještě tedy bývalém Československu upozornil na závažnost fyzického týrání prof. Ringel, který uvádí, že asi jedna třetina úrazů u dětí do tří let, je

způsobována právě násilím spáchaném dětech. U dětí, které jsou nebo byly dříve vystaveny fyzickému týrání a nedošlo k úmrtí, se setkáváme ve vysokém procentu s trvalými následky v jak v oblasti tělesného, tak samozřejmě i v oblasti psychického zdraví. (Vaničková, Hajd- Moussová, Provazníková, 1995)

Elliotová ve své publikaci *Jak ochránit své dítě* (1995, s. 61, 62) uvádí následující výčet znaků a příznaků, které vykazují děti trpící fyzickým týráním, může se jednat o :

- „poranění nebo popáleniny nevysvětlitelného původu,
- nepravděpodobná zdůvodnění těchto poranění dítětem či o ně pečující osobou,
- nechť dítěte o těchto poraněních hovořit,
- poranění v důsledku neúměrných trestů,
- strach ze strachu s rodiči,
- lysiny,
- pohmožděniny nadloktí, stehen, tváří, které mohou být následkem štípání, kousání nebo bití,
- strach jít domů,
- strach z lékařské pomoci či zákroku,
- agresivita vůči ostatním,
- sklony k sebetýrání,
- chronické útěky od rodičů, atd.“

Tělesné týrání dětí je opravdu velice závažný problém naší společnosti, protože počet takto týraných dětí se neustále rok od roku zvyšuje. Proto je důležité, aby byl co největší počet týraných dětí odhalován odborníky, jako jsou např. lékaři, psychologové, sociální pracovníci a kriminalisté, kteří v případě jejich cílené pozornosti opravdu odhalí případy, které by jinak mohly být přehlédnuty.

1.2.2 Zanedbávání

Zanedbávání můžeme obecně definovat jako jakýkoliv nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu na vývoji dítěte a nebo dítě ohrožuje. V dnešní době se setkáváme s několika druhy zanedbávání- tělesné a citové zanedbávání, zanedbávání výchovy a vzdělávání. Zanedbávání můžeme ještě rozdělit na nedostatek péče v oblasti

uspokojování tělesných potřeb, kdy je se dítěti nedostává přiměřené výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před zlem a na nedostatek péče v oblasti výchovné, kdy nejsou dítěti poskytnuty dostačující podmínky pro rozvoj schopností a dovedností, rozvoj chování a mravního jednání.

Dalším druhem zanedbáváním je zanedbávání psychické, které se také především rozvoji poznávacích a emočních funkcí. V tomto případě jsou u dětí nejnápadnější jejich celkové psychomotorické opoždění v útlém věku. Vývoj řeči a sociální dovednosti mohou být také značně opožděné. Takto zanedbávané děti velice těžko navazují vztahy uvnitř skupiny a jsou často žárlivé, vynucují se neustálou pozorností a projevy náklonnosti, dalšími projevy se budou zabývat v dalších řádcích mé diplomové práce atd.

V pozdějším věku mohou být takto zanedbávané děti závislé na alkoholu, drogách nebo sexuálních aktivitách, těmito závislostmi si mohou nahrazovat neuspokojivé vztahy k lidem. V dospělosti mohou mít problémy s uzavíráním přátelství, manželství či mohou selhat v rodičovské roli. (Vaníčková, Hajd- Moussová, Provazníková, 1995)

Elliotová (1995, s. 65) uvádí následující projevy či znaky zanedbávaného dítěte, děti tak mohou:

- *„mít trvale had*
- *nedodržovat základní hygienická pravidla,*
- *být chronicky unavené,*
- *být velmi špatně oblečené, nosit znečištěné a zapáchající oblečení,*
- *být velmi hubené,*
- *často chodit pozdě do školy, nebo za školu,*
- *trpět neléčenými zdravotními problémy,*
- *mít malou sebeúctu, sklony k sebeničení,*
- *mít vnitřní nutkání ke krádežím nebo sběru odložených věcí,*
- *chronicky utíkat z domova.“*

Názory odborné veřejnosti jsou různorodé stejně tak, jako vymezení syndromu CAN. Zanedbávání je často označováno jako fyzické týrání pasivního charakteru (Halfarová, Pöthe, 2002) anebo jako pasivní forma psychického týrání (Matějček,

1995). Zanedbávání je definováno jako vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte. Tato forma syndromu CAN je patrně nejčastějším typem špatného zacházení s dětmi, ale zdá se, že o jeho formách a následcích je mnohem méně v podvědomí lidí, než týraní fyzické či sexuální zneužívání. Zanedbávání je nejčastějším typem špatného zacházení s dětmi. Někteří autoři zdůrazňují nezáměr rodičů, kteří své děti z velké části ignorují. Jejich interakce s dětmi kolísá často od extrémů k extrému v řadě nesoustavných, nepředvídatelných a často násilných epizod s cílem mít od dítěte klid a oddechnout si od chaosu v rodině.

Zanedbávání je odborníky i veřejností všeobecně velmi podceňované. A to přes to, že následky zanedbávání jsou velmi alarmující, však možným vysvětlením podceňování zanedbávání může být nenápadnost a špatná rozpoznatelnost jevu, jelikož příznaky zanedbávání se objevují až po delší době. Dalším možným důvodem, proč se veřejnost a lékařští pracovníci nezabývají zanedbáváním je, že se uvěří vysvětlování dospělé osoby, než zanedbávanému malému dítěti. K diagnostikování zanedbávání je zapotřebí, aby trvalo určitou dobu a dosáhlo určité intenzity. Zanedbávání dítěte vytváří velké nebezpečí vzniku závažných důsledků pro růst a vývoj dítěte. Jednotlivé formy syndromu CAN se jen výjimečně objevují samostatně, většinou se jednotlivé formy syndromu CAN vzájemně prolínají a kombinují v různých podobách. Nejčastěji je zanedbávání spojeno nejčastěji s fyzickým týráním. (Pemová, 2001)

1.3 Narušení psychického vývoje u dítěte týraného

Obecně platí, že riziko poškození vývoje psychické i somatického, je tím větší, čím je týrané dítě mladší. U velké většiny dětí dochází k týraní právě ve velmi útlém věku, u nichž bývá pravidlem určité opožďování ve vývoji duševním i motorickém, na kterých se mohou podílet vlivy organické, vlivy méně podnětného prostředí, ale zejména oslabená motivace k učení. Mezi organické vlivy patří časté subdurální hematomy, čili žilní krvácení do prostoru mezi tvrdou plenou mozkovou a pavučnicí, vznikající zejména po úraze (Říčan, Krejčířová a kol., 1997).

Výraznější a závažnější však bývají **odchytky v chování**, které jsou zřejmé od 2-3 let věku dítěte. Jedná se hlavně o oblast **citového prožívání**. Opakované utrpení, které

je dítěti způsobováno, může vést k apatickému chování, neschopnosti prožívat radost, neschopnost projevovat emoce. Převažuje u nich úzkost a strach, může se objevovat také sklon k afektivním výbuchům.

Také hra týraných dětí je mezi 1. a 2. rokem věku dítěte značně dezorganizovaná, bez cíle. Dítě nezahajuje sociální kontakt a ani jej nepřijímá. Ze strany dospělých získává méně pozornosti, emočně se odtahuje, jeho sdělování informací je nepředvídatelné a emoční signály, které dítě vysílá, jsou nejasné. „*Chování týraného dítěte je často zřetelně ambivalentní – dítě vyjadřuje potřebu tělesného kontaktu, ale současně jej odmítá.*“ (Říčan, Krejčířová a kol., 1997)

Narušením vývoje dítěte se také zabývá Pöthe (1996), který ve své knize nastiňuje změny v chování týraného a zneužívaného dítěte následovně:

- celková staženost dítěte, nezájem o dění v jeho okolí
- vyhýbání se kontaktům s lidmi, včetně jeho vrstevníků
- zvýšená opatrnost při kontaktu s dospělými, vyhýbání se situacím, kdy je dítě samo s dospělým
- výrazná úzkost v přítomnosti určitých dospělých osob
- vyhýbání se školním i mimoškolním aktivitám
- agresivní napadání a šikanování svých vrstevníků
- zvýšená dráždivost a projevy vzteku na sebemenší podněty
- vyhýbání se situacím, kdy se dítě musí svlékat v kolektivu, např. převlékání před tělocvikem
- potíže se soustředěním ve škole a výrazné zhoršení prospěchu
- informovanost o sexu, která neodpovídá věku a zralosti dítěte
- sexuální napadání vrstevníků, svádivé chování
- opakované útoky z domova
- pokusy o sebevraždu, sebepoškozování

1.4 Právní úprava

Syndrom CAN je nutno chápat jako multifaktoriální společenský jev, který má nejen prostorový a časový rozměr, ale i rozměr věcný.

S účinností od 1. 1. 1994 platí ohledně trestného činu týrání svěřené osoby oznamovací povinnost, jakož i povinnost překazit jeho páčání. To lze učinit i včasným oznámením. Ten, kdo tuto povinnost nesplní, se sám dopouští trestného činu (s trestní sazbou až na tři léta odnětí svobody). Oznámení je nutno učinit orgánům činným v trestním řízení - policii nebo státnímu zastupitelství. Oznamovatel je povinen pravdivě sdělit skutečnosti, které týrání dítěte nasvědčují, aniž by odpovídal za to, zda se spáchání činu podaří prokázat.

Výběr z legislativních dokumentů týkajících se problematiky.

Mezi základní dokumenty týkající se ochrany a práv dítěte v České republice patří:

- zákon o sociálně právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.),
- zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.),
- trestní zákoník (č. 40/2009 Sb.) a trestní řád (č. 141/1961 Sb.),
- Úmluva o právech dítěte (sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte),
- Listina základních práv a svobod. (Hoferková, Švrčinová, 2009)

1.5 Druhy prevence

Profesor Matějček (in Dunovský a kol. 1995) rozděluje prevenci na primární a sekundární. Provazníková (in Vaníčková a kol. 1995) však uvádí ještě prevenci terciální. Při primární prevenci je nejdůležitějším krokem týrání, zneužívání a zanedbávání dětí předcházet a snažit se co nejvíce apelovat na příslušné lidi. Primární prevence má tak za cíl snížení pravděpodobnosti vzniku a výskytu poškození.

Matějček rozděluje působení na tři vrstvy a to:

- 1.) Zaměřené působení na širokou veřejnost: zde je myšleno působení na společnost jako jednotný celek. V tomto případě mohou zajisté pomoci média, tisk. Ideálně by měla společnost vnímat potřeby dítěte

a snažit se pomoci, aby dítě bylo na prvním místě. Mezi instituce, které mohou pomáhat v osvětě a prevenci, především patří:

- Státní orgány (plus různé státní vyhlášky, týkající se rodiny a dítěte,
- politické strany,
- školství,
- církev,
- média,
- Organizace zabývající se rodinou, atd.

2.) Zaměřené působení na rodiče (vychovatele): při působení na tuto skupinu je důležité, aby rodiče, či budoucí rodiče byli informováni, co je vlastně čeká, či pokud se na rodičovství ještě necítí, jaké jsou pro ně vhodné antikoncepční prostředky, atd. Dítě je šťastné, pokud se narodí jako chtěné. Pokud se žena ještě necítí na to být matkou, je vhodné těhotenství odložit, než mít dítě, které bude na obtíž. Dalším významným činitelem by měl být u této skupiny stát s pomocí mladým rodinám, které se mnohým momentálně zcela nedostává.

3.) Zaměřené působení na odborné pracovníky a veřejné činitele Zde by se měly zprostředkovat poznatky z výzkumu a odborných studií, kdy příjemci budou lidé různých vědních oborů a specializací. (Dunovský a kol. 1995)

U **sekundární prevence**, je důležité vytipovat danou skupina obyvatelstva (rizikovní rodiče a rizikové děti), u kterého by mohlo k syndromu CAN dojít nebo k němu již dochází a tak zamezit jeho dalšímu rozvoji. Velmi často se stává, že k násilí na sobě samém provokuje dítě, které je podrážděné, plačtivé, zlostné, neklidné. K zanedbání dochází zase úplně naopak u dětí nevýrazných, nenápadných. Sexuální násilí je nejčastější na dívkách kyprých tvarů. Mezi rizikové rodiče patří především lidé, jež jsou nezralí pro rodičovství nebo jsou psychicky nemocní, žijí ve stresu, atd. Provozánková (in Vaníčková a kol. 1995) zařazuje mezi rizikové faktory i školu, kde může za jistých okolností dojít k přetížení a vést k poruchám chování, či učení. I zde se děti mohou stát obětí psychického týrání, či šikany.

O terciální prevenci se dá hovořit, pokud k aktu již došlo a nyní se mu snažíme zamezit. V tomto případě se zahájí proces diagnostikování a posléze i případ. Po zhodnocení všech daných skutečností, se rozhoduje, zda dítě zůstane nadále v rodině nebo bude příslušnými orgány odebráno. Poté je zahájen proces diagnostický, který má skončit prognózou daného případu. Ze stanovené prognózy poté plyne návrh na ochranná, terapeutická a další opatření ku prospěchu dítěte.

2 Sociálně-právní ochrana dětí- zákon č. 359/1999 Sb.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, je účinný k 1.4.2000, a jedná se o komplexní úpravou regulace pozitivní vztahů a pouze nezbytně nutné ingerence státu do rodinných vztahů.

Tento zákon stanovuje systém ochrany práv a zájmů dítěte, dále jsou zde uvedeny orgány činné v sociálně právní ochraně dětí, jejich působnost a spolupráce s dalšími subjekty, zákon také vymezuje druhy opatření směřující k ochraně dítěte, základní zásady a zařízení sociálněprávní ochrany dětí. V neposlední řadě se v části druhé, §6 tohoto zákona dočteme, kdo se stává objektem sociálně právní ochrany. Velká část zákona je věnována problematice pěstounské péče a náhradní rodinné výchově, avšak těmto rozsáhlým a složitým oblastem se v mé diplomové práci zabývat nebudu.

Velké změny v oblasti sociálně právní ochrany dětí přinesla novelizace zákona, která proběhla v roce 2012. Přehledem nejdůležitějších změn, které tato novela přinesla, se budu zabývat v další kapitole mé diplomové práce.

2.1 Vymezení základního pojmu- sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí, ochrana práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání. Sociálně právní ochrana dětí také zahrnuje ochranu dítěte před jakýmkoliv duševním či tělesným týráním, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Velice významnou rolí v zajišťování práv a ochranou dítěte v ČR hraje Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV), které vykonává legislativní, kontrolní a činnost právě nad sociálně právní ochranou dětí. V neposlední řadě se také MPSV zabývá přezkumem rozhodnutí krajských úřadů v přezkumných či odvolacích řízeních.

Zákon č. 359/1999 sb., o sociálně právní ochraně dětí přesně definuje základní ustanovení SPOD v §5: „*Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho*

dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“

Pojem sociálně-právní ochrana je vymezen v první části zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v úvodním ustanovení, konkrétně v § 1.

Sociálně-právní ochranou se rozumí zejména:

- a) „ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováno ve vlastní rodině,“*

přičemž zákon klade důraz na to, že zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte zůstávají nedotčeny.

2.2 Vývoj sociálně-právní ochrany dětí v ČR

V roce 1863 byl vydán zákon domovský č. 105 říšského zákoníku, kde byl pojem sociálně právní ochrana dětí poprvé uveden. Tato první právní norma v této oblasti stanovovala vymezení péči o výchovu a výživu chudých dětí a také péči o děti zanedbávané v zařízeních k tomu určených. O výkon stanovené sociálně právní ochrany dětí se už v té době staraly obce na své vlastní náklady.

Až po první světové válce se stala problematika ochrany dětí ve středu zájmu státu a tak některé povinnosti tak přešly na zemská a krajská ústředí péče o mládež.

V roce 1938 byl rozvoj péče o děti přerušen, avšak okresní péče o mládež a zemská ústředí fungovala, byť velice omezeně, po celou dobu okupace. Poté v 50. letech dvacátého století sociálně právní ochrana dětí spočívala pouze ve výkonu tzv. hromadného opatrovnictví a poručenství. V té době byla tato oblast zaštitována Ministerstvem spravedlnosti.

Zákonem č. 2/1969 Sb., došlo ke zřízení Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a do jeho působnosti je dodnes sociálně-právní ochrana dětí začleněna. Velké změny přinesl zákon č. 359/1999 Sb., na základě kterého je v současnosti systém sociálně-právní ochrany dětí zajišťován. Po přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vznikl i Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

2.3 Systém sociálně-právní ochrany dětí

2.3.1 Dítě jako objekt sociálně právní ochrany

Zákon č. 359/1999 Sb., v úvodním ustanovením, konkrétně v §2 vymezuje, komu je sociálně-právní ochrana určena, kdo se stává jejím objektem. Sociálně-právní ochrana je určena dítěti, tj. nezletilé osobě, bez ohledu na jeho občanství.

V první řadě je nutné si definovat, co se pro potřeby sociálně právní ochrany dětí myslí pod pojem „dítě“. Zákon o SPO stanovuje v souladu s Úmluvou o právech dítěte pojem dítě tak, že dítětem je osoba nezletilá. Podle čl. 1 Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, který se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Podle § 8 občanského zákoníku se pak zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před dosažením osmnáctého roku věku lze zletilosti nabýt jen uzavřením manželství, což v dle našeho právního řádu možné uzavřít až od šestnáctého roku věku.

Podle § 2 odst. 2 zákona o SPO náleží sociálně-právní ochrana dítěti, které

- *„má na území ČR trvalý pobyt,*
- *podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů ,má povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů,*
- *podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany na území ČR (tzn. o udělení azylu nebo doplňkové ochrany podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o azylu“),*

- *je oprávněno na území ČR trvale pobývat, nebo*
- *pobývá na území ČR s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které již pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů.*“

Z výše uvedeného také vyplývá, že sociálně právní ochrana dětí je určena všem dětem bez rozdílu, bez jakéhokoliv druhu diskriminace (barvy pleti, rasy, náboženského vyznání, pohlaví, politického smýšlení, etnického či sociálního původu).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí v části první §6, vymezuje okruh dětí, na které se sociálně právní ochrana vztahuje, avšak se jedná pouze o příklady, a to hlavně z toho důvodu, že je spoustu situací, do nichž se děti s rodiči dostávají a které nelze jednoznačně v zákoně definovat či popsat.

Pro poskytnutí sociálně-právní ochrany jsou typické situace, kdy

- rodiče dětí zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,
- děti vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití,
- opakovaně se dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,

- e. děti na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;
- f. děti, které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;
- g. děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;
- h. děti, které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

2.3.2 Orgány sociálně- právní ochrany dětí

Sociálně právní ochrana dětí je cílená činnost, která je zajišťována orgány sociálně právní ochrany dětí, které jsou stanoveny v §3 a §4 části první zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Jsou jimi následující orgány:

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,
- d) ministerstvo,
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,
- f) Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).

Sociálně-právní ochranu dále zajišťují:

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,

- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.

V §48 odst. 2, zákona o sociálně právní ochraně dětí je definována činnost tzv. „pověřené osoby“. Pověřenou osobou může být jak osoba fyzická, tak i osoba právnická, která vykonává sociálně právní ochranu dětí pouze v rozsahu přiděleného pověření. Pověřenou osobou tak mohou být např. dětská krizová centra či azylová centra, která poskytují neodkladnou pomoc, nebo také krizové linky, jako je nejznámější Linka bezpečí.

2.4 Druhy opatření sociálně-právní ochrany dětí

Děti se dostávají do nejrůznějších situací během svého života. Jelikož se jedná o děti, které se neumějí sami o sebe postarat, je zapotřebí, aby jim byla poskytnuta okamžitá pomoc. Často se setkáváme, že rodiče či rodič není schopen dostát svých rodičovských povinností, nebo naopak svá rodičovská práva příliš zneužívá, a tak dochází k ohrožení výchovy a vývoje daného dítěte, v tom nejhorším případě dochází i k ohrožení života dítěte. Právě z těchto důvodů je nutné mít stanovené postupy a opatření, která jsou použita v případě, kdy dítě zůstalo např. bez rodičů, nebo je týráno, zanedbáváno či zneužíváno. Proto se v části třetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí rozděluje opatření na:

- 1) Preventivní a poradenská činnost (§10),
- 2) výchovná opatření (§13),
- 3) opatření na ochranu dítě (§14),

Pro další dokreslení činnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí Matoušek (2007-a, s. 83) specifikuje působnost oddělení sociálně-právní ochrany dětí v obcích s rozšířenou působností takto: *„Prověřují případy špatného zacházení rodičů či jiných pečujících osob s dětmi, navrhují další opatření včetně omezení, zbavení a pozastavení rodičovské odpovědnosti a také navrhují ústavní výchovu. Vydávají rozhodnutí o tom, že rodič se o dítě nezajímá (a tím pádem je možné, aby dítě osvojil někdo jiný i bez souhlasu rodičů). Pracovník oddělení sociálně-právní ochrany dětí je v době rozvodu*

rodičů kolizním opatrovníkem dítěte. Vedle toho má sledovat výkon ústavní a ochranné výchovy dětí, má navštěvovat i neplnoleté osoby ve věznicích. Kromě toho se účastní projednávání trestních věcí u dětí a nezletilých a má ještě další povinnosti.“

2.4.1 Preventivní a poradenská činnost

Jak už z názvu vyplývá, jedná se o činnost, která zabraňuje vzniku nepříznivého chování v rodině, jak ze strany rodičů, tak ze strany dětí. Jedná se tak o velice důležitou a nepostradatelnou činnost orgánů sociálně právní ochrany dětí. V zákoně je jednotlivě uvedeno, jakou činnost vykonávají jednotlivé orgány sociálně právní ochrany dětí.

V globálním rozměru lze říci, že obecní úřady mají na starosti depistáž dětí, které jsou objektem sociálně právní ochrany dětí, zaměřují se na dodržování rodičovských povinností, příp. s rodiči rozebírají nedostatky v jejich výchově a sdělují jim nějakou formu nápravy (poradenství), s dětmi komunikují nedostatky v jejich chování.

Zákon č. 359/1999 Sb., dále stanovuje povinnosti obecních úřadů s rozšířenou působností v oblasti preventivní činnosti, obecní úřad s rozšířenou působností je povinen:

- a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku,*
- b) činit opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti,*
- c) pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6, podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte,*
- d) zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny,*
- e) pořádat případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin.*

Další povinností obecního úřadu obce s rozšířenou působností je uložení rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud nezajistili odbornou pomoc, kterou dítě nezbytně potřebuje, ačkoli ji obecní úřad doporučil, nebo pokud nejsou schopni řešit problémy s výchovou dítěte bez odborné poradenské činnosti.

2.4.2 Výchovná opatření

V této části se budeme zabývat, vzhledem k tématu mé diplomové práce, tématem velice důležitým a tím jsou výchovná opatření. V zákoně o sociálně právní ochraně dětí je výchovným opatřením věnován § 13. Obce s rozšířenou působností tak mohou dle zmiňovaného §13 zákona o sociálně právní ochraně dětí:

- a) **napomenout** vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,*
- b) **stanovit nad dítětem dohled** a provádět jej za součinnosti školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte,*
- c) **uložit dítěti, rodičům** nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte **omezení** bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji, nebo*
- d) **uložit dítěti, rodičům** nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte **povinnost** využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie; ustanovení § 12 odst. 1 tím není dotčeno.*

Dále se v této části zákona dozvídáme, že pokud tato výchovná opatření nejsou uložena obecním úřadem s rozšířenou působností, může za stejných podmínek uložit tato výchovná opatření soud.

Obce s rozšířenou působností také mohou, aby jimi uložená výchovná opatření byla sledována jinými obecními úřady, či může tato opatření zrušit za předpokladu, že splnily účel.

Velice důležitá informace se skrývá v §13a zákona o sociálně právní ochraně dětí, který říká, že:

Vyžaduje-li to zájem dítěte a výchovná opatření podle § 13 odst. 1 nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte; přitom dítěti nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve

a) středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo

b) zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením.

2.4.3 Opatření na ochranu dítěte

V rámci sociálně-právní ochrany jsou zákonem přesně vymezené případy, kdy je nutno přijmout některá z opatření na ochranu dětí. Tento procedurální postup upravuje též zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně. Obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností a soudy při tom postupují ve velice blízké součinnosti. Opatření na ochranu dětí jsou uvedena v § 14 až 18. Z hlediska tématu mé diplomové práce kladu důraz na § 14 odst. 1: „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností podává za podmínek stanovených zvláštním předpisem návrh soudu*

a) na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě,

b) na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu,

c) na nařízení ústavní výchovy,

d) na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy,

e) na svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěření a na zrušení rozhodnutí o svěření dítěte do tohoto zařízení.“

Dalším z důležitých paragrafů, který je třeba zmínit v souvislosti s tématem mé diplomové práce, je §16: „*Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li*

život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen, je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření.

Jestliže je dítě vystaveno tělesnému nebo duševnímu násilí ze strany rodiče nebo jiné osoby, která žije s dítětem ve společné domácnosti, může obecní úřad obce s rozšířenou působností podat jménem dítěte soudu návrh na vydání předběžného opatření na uložení opatření k ochraně dítěte před domácím násilím.“

Z výše uvedeného vyplývá, že obce s rozšířenou působností mohou jednak podávat návrhy k soudu na předběžná opatření, na opatření k ochraně dítěte, ale naproti tomu mají obce s rozšířenou působností možnost podat návrh k soudu právě na zrušení těchto opatření za toho předpokladu, že došlo k nápravě v chování dítěte či osob, které narušovaly řádnou výchovu dítěte. (§14 ods. 2 Zákona č. 359/1999 Sb.)

2.5 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Již dlouho připravovaná dlouhá léta přepravovaná novelizace zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, vyšla v platnost dne 1. 1. 2013. Je uvedena ve sbírce zákonů pod číslem 401/2012. Nyní nastíním přehled hlavních změn, kterou byly od roku 2013 do práce orgánu sociálně právní ochrany dětí zavedeny, jedná se tedy o následující:

- *„Nastavení podmínek pro vytvoření sítě služeb pro práci v rodinách,*
- *stanovení závazných postupů pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a dalších účastníků systému,*
- *rozvoj náhradní rodinné péče, zvýšení podpory pěstounské péče, hmotné zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu, změna způsobu příprav pěstounů, vytváření podmínek pro zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny,*
- *zavedení standardů kvality práce a nastavení minimálních rámců činnosti pro všechny subjekty v systému.“ (Zákon č. 401/2012 Sb.)*

Změna, která souvisí s výše uvedeným bodem dva, tedy stanovení závazných postupů pro činnost právě orgánu sociální právní ochrany dětí, je zavedení tzv.

Individuálního plánu ochrany dítěte. Tento individuální plán ochrany dítěte jsou povinny zpracovat obecní úřady obce s rozšířenou působností na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, tento individuální plán vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanovuje opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a v neposlední řadě stanovuje časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny.

Individuální plán ochrany dítěte se dle §10 ods. 5 zákona č. 401/2012

a) „zpracovává s důrazem na přijetí opatření, které umožní setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte,

b) vypracovává od počátku doby poskytování sociálně-právní ochrany, nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností, c) pravidelně aktualizuje, zejména v situacích, kdy je uloženo výchovné opatření, nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo kdy je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, do pěstounské péče nebo jiné náhradní výchovy.“

(Příklad formuláře pro stanovení individuálního plánu rodiny a dítěte je zařazen do mé diplomové práce v příloze č. 1.)

Další velice důležitou změnou, kterou nalezneme v novele zákona č. 359/1999 Sb. je zavedení institutu **Případové konference**. Jedná se o jednu z metod práce orgánu sociálně právní ochrany dětí. Je to postup, který může OSPOD využívat při řešení situací ohrožených dětí či rodin. Institutu tzv. případové konferenci je věnován §10 odst. 3 zákona č. 401/2012 a tento dále říká, že:

- *„případová konference spočívá v zapojení dětí, rodičů, jiných osob zodpovědných za výchovu, jiných osob blízkých rodině a dítěti a dalších subjektů podílejících se na ochraně dítěte a řešení jeho situace,*
- *okruh zapojených osob a subjektů určuje OSPOD, který přihlíží rovněž k doporučením a návrhům ostatních. Může se jednat zejména o školy a školská zařízení, poskytovatele sociálních služeb, lékaře, zdravotnická zařízení, orgány činné v oblasti sociálního zabezpečení, Policii České republiky, obecní policii,*

státní zástupce a zástupkyně, úředníky a úřednice Probační a mediační služby České republiky a další odborné pracovníky a pracovnice (např. psychology a psychologičky).“

Jako další změnu v zákoně o OSPOD, kterou je třeba zmínit je, zavedení **standardů kvality**. Jsou určeny pro orgány sociálně právní ochrany dětí, pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pro pověřené osoby k náhradní rodinné péči. Ve standardech jsou uvedeny:

- Standardy práce s klientem,
- standardy personálního a organizačního zajištění sociálně- právní ochrany,
- technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany.

Dle bodu 12 přechodného ustanovení byla povinnost vypracovat standardy a dodržovat je do 31. 12. 2015. Tzn., že v roce 2015 by měla mít všechna zařízení již standardy vypracované a měla by se jimi řídit.

K velkým změnám díky novelizaci zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochrany dětí došlo v oblasti náhradní rodinné péči, kterými se vzhledem k tématu diplomové práce zabývat ani zmiňovat nebudu.

2.6 Zařízení sociálně-právní ochrany dětí

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí v hlavě čtvrté § 39 definuje jednotlivá zařízení, kam jsou v případě nutnosti děti dle § 6 tohoto zákona umístěovány:

- a) „zařízení odborného poradenství pro péči o děti,*
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti,*
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,*
- d) výchovně rekreační tábory pro děti.“*

Zařízení odborného poradenství pro péči o děti poskytuje zejména doporučení týkajících se řešení vztahových problémů mezi rodiči a dětmi, také toto odborné poradenství zaměřuje na pomoc rodičům v péči o dítě se zdravotním postižením, dále se zde poskytují informace a rady rodičům (nebo jiným osobám

odpovědným za výchovu dítěte) v oblasti výchovy a výživy dítěte, odborné poradenství také řeší otázky mezi generačních, sociálních problémů v péči o děti. V neposlední řadě je toto odborné poradenství zaměřeno na náhradní rodinnou péči, tedy přesněji řečeno je určeno pro jedince, kteří mají zájem se stát pěstouny či osvojit si nějaké dítě.

Zařízení sociálně výchovné činnosti se zaměřují na děti uvedené v § 6; tyto děti mají možnost v rámci tohoto zařízení rozvíjet sociální dovednosti, nabízí dětem programy rozvíjení sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času.

Zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc se zabývá § 42, který je velice obsáhlý, proto následující nástin bude obsahovat pouze dle mého názoru nejdůležitější body.

Děti jsou umísťovány do těchto zařízení dle §42 na základě:

- a) „rozhodnutí soudu; § 13a odst. 3 platí obdobně,*
- b) žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností,*
- c) žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo*
- d) požádá-li o to dítě.“*

Zde je důležité zmínit, že umístění dítěte do zařízení pro dítě vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu je dvojího druhu. Je třeba rozlišovat rozhodnutí soudu **vykonatelné a nevykonatelné**, v případě že je rozhodnutí soudu vykonatelné, poté se rozlišuje dále na **formální a materiální**. Je více než jasné, že pro přijetí a pobyt dítěte v tomto zařízení, je zapotřebí, aby rozhodnutí soudu bylo vykonatelné.

Zjednodušeně je možné říci, že formální vykonatelnost znamená, že u rozhodnutí tohoto typu byly dodrženy zákonné podmínky pro jeho vydání, byly řádně doručeny a byly splněny i další podmínky, které zákon stanovil pro nabytí vykonatelnosti. Pokud se jedná o rozhodnutí materiálně vykonatelné můžeme ve velice zjednodušené definici říci, že takové rozhodnutí je možné realizovat, tedy toto rozhodnutí lze vykonat.

Pokud má být dítě umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je nutné, aby rozhodnutí soudu splňovalo podmínky materiální vykonatelnosti, dále rozhodnutí soudu musí obsahovat přesně určené místo zařízení, tedy přesnou adresu a

také musí být uveden zřizovatel a právní subjektivita zařízení, do kterého je nezletilý umístován.

Ochrana a pomoc dětem v těchto zařízení spočívá v zabezpečení základních životních potřeb, včetně ubytování, zajištění zdravotnické, psychologické či jiné obdobné nutné péče. Přesné vymezení péče je uvedeno v § 42a, který říká, že zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči:

- a) „zabezpečuje plné přímé zaopatření dítěte v zařízení spočívající v poskytování ubytování, stravování a ošacení,*
- b) poskytuje výchovnou péči,*
- c) zajišťuje poskytnutí zdravotních služeb*
- d) poskytuje poradenství dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte,*
- e) zajišťuje pomoc při přípravě dětí na školní vyučování a doprovod dětí do školy,*
- f) vytváří podmínky pro zájmovou činnost dětí,*
- g) je povinno poskytovat dítěti odbornou péči prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa,*
- h) je povinno spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany,*
- i) je povinno vydat vnitřní řád zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, který vychází z vymezení činnosti zařízení tímto zákonem.“*

Z výše uvedeného tak vyplývá, že hlavním úkolem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v systému sociálně právní ochrany dětí České republiky je poskytnout okamžitou, krizovou, krátkodobou pomoc ohroženým dětem, která spočívá v zabezpečení plného zaopatření, a to až do doby, kdy bude nalezeno nějaké řešení charakteru dlouhodobějšího (např.: v nejlepším případě návrat do původní rodiny, případně umístění do náhradní rodinné péče a v nejhorším případě nařízení ústavní výchovy).

2.7 Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Stavebním kamenem OSPODU jsou bezesporu sociální pracovníci, kteří pracují s rodinou jako s celkem, v případě, že se v rodině vyskytl nějaký problém.

Dalšími pracovníky OSPODU jsou kurátoři pro mládež, kteří se zabývají dětmi, které spáchaly nějaký protiprávní čin, příp. jejich chování vykazuje rysy problémového chování.

Matoušek (2008, s. 201) se ve své publikaci také zabývá definicí sociálního pracovníka: „*Sociální pracovník, v ČR je nyní definován v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jako pracovník vykonávající sociální šetření, zabezpečující sociální agendy včetně řešení sociálně-právních problémů, poskytující sociální poradenství, provádějící analytickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních služeb sociální prevence, depistážní činnost, poskytující krizovou pomoc, sociální poradenství a sociální rehabilitaci. Zákon definuje i předpoklady k výkonu povolání sociálního pracovníka, k nimž patří způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost (vyšší odborné vzdělání nebo vysokoškolské vzdělání). Citovaný zákon definuje jako jinou kategorii pracovníků pracovníky v sociálních službách. Takzvaně zdravotně sociální pracovník je definován ve vyhlášce č. 96/2006 Sb. a ve v. 424/2004 Sb.*

Profese sociálního pracovníka, která je zařazena mezi tzv. pomáhající profese, vyžaduje určité osobnostní předpoklady, zejména empatii a emoční inteligenci. Zákon č. 108/2006 Sb., § 110 specifikuje předpoklady pro výkon této profese takto: „*Předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle tohoto zákona.*“

Odbornou způsobilost k výkonu profese sociálního pracovníka lze získat:

- *ukončením vyššího odborného vzdělání v akreditovaném vzdělávacím programu se zaměřením na sociální práci, sociální pedagogiku, humanitární práci nebo charitativní činnost,*
- *vysokoškolským studiem se zaměřením na sociální politiku, sociální práci, sociální pedagogiku, sociální péči nebo speciální pedagogiku,*

- absolvováním akreditovaných vzdělávacích kurzů zaměřených na sociální práci v rozsahu 200 hodin a nejméně 5 let praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka, za podmínky ukončeného vysokoškolského vzdělání jiného zaměření,

- absolvováním akreditovaných vzdělávacích kurzů zaměřených na sociální práci v rozsahu 200 hodin a nejméně 10 let praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka, za podmínky středního vzdělání s maturitou v oboru sociálně právním, ukončeného nejpozději do 31.12.1998 (zákon č. 108/2006 Sb., § 110, odst. 4).

Práce sociálního pracovníka je tedy velice různorodá. Jednak se zabývá rodinou, kde se vyskytují nějaké neshody rodičů, či se rodiče rozvádějí, upravují styk s druhým rodičem, zasahují v případě nedostatečné péče rodičů v oblasti výchovy dítěte, kontrolují výkon ústavní výchovy a jiné mimo rodinné péče, zabývají se dětmi a jejich rodnou, u nichž vznikne podezření na týrání, zanedbávání či zneužívání.

Kurátor pro mládež má na starosti veškerou trestnou činnost dětí, je účasten všech trestních řízení, všech přestupkových řízení, zabývá se sociálně- patologickými jevy ve školním prostředí, jako je např.: záškoláctví, nevhodné chování, agresivita, šikana a kyberšikana, také zasahuje v případě problematického chování dětí v rodině- nerespektování rodičů, agresivita, útěky z domova, toulky, v neposlední řadě se stará o děti, u nichž se vyskytlo zneužívání návykových látek či prostituce.

2.8 Další právní normy upravující sociálně-právní ochranu dětí

Jelikož problematika sociálně právní ochrany dětí a samotná ochrana práv dětí je ukotvena nejen v zákoně č. 359/1999 Sb., ale také v dalších právních normách, na které již zmiňovaný zákon o sociálně-právní ochraně dětí odkazuje.

Dle mého názoru je nezbytné, abych zmínila, alespoň následující právní normy, které velice blízce souvisí s ochranou dětí a také jejich práv:

- **Listina základních práv a svobod,**
- **Úmluva o právech dítěte,**
- **Občanský zákoník.**

V následujících stranách mé diplomové práce se budu zabývat jednotlivými právními normami, které jsou výše uvedené.

2.8.1 Listina základních práv a svobod

Jedná se o právní normu, která byla vyhlášena jako ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Tato listina je navzdory poněkud matoucímu názvu ve své podstatě ústavním zákonem a je součástí ústavního pořádku České republiky.

Listina má 44 článků členěných do šesti hlav. Hlava první garantuje některá práva, hlava druhá obsahuje katalog základních lidských práv a svobod, hlava třetí upravuje práva národnostních menšin, hlava čtvrtá hospodářská, sociální a kulturní práva, hlava pátá se zabývá právem na soudní a jinou právní ochranu, hlava šestá pak upravuje společná ustanovení. (www.wikipedia.cz, cit. 5.12.2015)

Základní lidská práva, která mají vztah k problematice ohrožených dětí, jsou v listině uvedena takv hlavě druhé, oddílu prvním, který upravuje základní lidská práva, tak pak zejména v hlavě čtvrté, která se zabývá o hospodářskými, sociálními a kulturními právy.

Z výčtu těchto základních lidských práv je také nutno připomenout způsobilost každého mít práva. Právo na život, nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a právo na ochranu jména.

Dále listina zmiňuje právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. Toto právo, které je uvedené v čl. 10 Listiny základních práv a svobod, nalezneme také ve zcela konkrétní podobě v ustanovení zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Tato ustanovení zákona se zabývají vedením evidence a spisové dokumentace orgány sociálně- právní ochrany dětí a výslovně stanovují, že údaje, které jsou obsažené ve spisové dokumentaci týkající se dítěte, je orgán sociálně-právní ochrany dětí oprávněn použít pouze v zájmu dítěte při zajišťování

sociálně-právní ochrany dětí. V zákoně však bohužel nenalezneme žádnou sankci za porušení tohoto ustanovení, avšak je soudní ochrana tohoto základního práva zaručena přímo v čl. 36 Listiny základních práv a svobod, podle kterého se každý jedinec může domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu.

2.8.2 Úmluva o právech dítěte

Tento nejvýznamnější dokument oblasti práv dítěte Česká republika ratifikovala v lednu 1991. Tomuto dokumentu předcházeli jiné mezinárodní smlouvy, například Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924, Deklarace práv dítěte přijatá Organizací spojených národů v roce 1959 a další. Úmluva o právech dítěte nalezneme ve Sbírce zákonů jako Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

Jako nejzásadnější pojem právní úpravy ochrany nezletilých jedinců považují „blaho dítěte“, který nalezneme v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými či soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními či zákonodárnými orgány. Uvedeným ustanovením je smluvním státům uložena povinnost zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Současně toto ustanovení zavazuje smluvní strany Úmluvy brát ohled na práva a povinnosti rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně odpovědných za dítě. Do naší současné právní úpravy jsou tyto závazky promítnuty v ustanovení § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, podle nějž je předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí zájem a blaho dítěte. Úmluva o právech dítěte ve svém textu výslovně uvádí, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí. Úmluva o právech dítěte taktéž zmiňuje základní lidská práva a další práva každé lidské bytosti mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Z tohoto důvodu jsou v České republice tato práva přiznána osobám mladším 18 let věku, pokud však nenabýly zletilosti uzavřením manželství. K tomu může dojít s přivolením soudu u osoby mladší 18 let, avšak starší 16 let. (Úmluva o právech dítěte)

Úmluva o právech dítěte zahrnuj právo na:

- „na život , přežití a rozvoj,
- na jméno, národnost a zachování identity,
- na svobodu a bezpečnost identity,
- nebýt týrán a mučen,
- nebýt vzat do otroctví,
- na lidskou důstojnost,
- na pomoc a podporu národního i mezinárodního zákonodárství,
- na soukromí domova a korepondence,
- na ochranu při nezákonné urážce cti a pověsti,
- na vzdělání,
- na volný čas, hry a umělecké činnosti,
- na vlastní majetek,
- na přiměřenou životní úroveň,
- na uzavírání sňatku a založení rodiny,
- na účast v občanských hnutí

a také i na svobodu

- myšlení, svědomí a náboženského vyznání,
- názorů a jejich vyjadřování,
- pokojného shromažďování,
- pohybu a pobytu. “ (Vaničková, Hadj- Moussová, Provozničková, 1995)

2.8.3 Občanský zákoník

V občanském zákoníku nalezneme právní úpravu vztahů v rodině, přesněji tento zákoník upravuje vztahy mezi rodiči a dětmi a vztahy mezi manželi. Rodinnému právu je věnována druhá část občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., přesněji se jedná o § 655-975. Tato právní úprava rodinné práva je v občanském zákoníku uvedena nově od roku 2014 dříve tyto vztahy upravoval přímo sám Zákon o rodině č. 94/ 1963 Sb.

V tomto občanském zákoníku v části druhé hlava jedna se setkáváme s problematikou vzniku manželství, zániku manželství, jsou zde definována práva povinnosti manželů. V hlavě druhé této části zákona jsou uvedeny vztahy mezi rodiči a

děťmi. Hlava třetí rodinného práva, která je uvedena v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., se zabývá pro naši diplomovou práci nejdůležitější problematikou a sice ústavní výchovou, svěřením dítěte do péče jiné osoby, dále zde nalezneme právní úpravu pěstounství či poručenství.

Občanský zákoník uvádí následující případy, kdy je nutné stanovit dítěti **poručníka** a jaké jsou jeho povinnosti:

- *není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, soud jmenuje dítěti poručníka,*
- *poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. S ohledem na osobu poručníka nebo poměry dítěte, jakož i s ohledem na to, z jakého důvodu rodiče nemají všechny povinnosti a práva, může být výjimečně okruh povinností a práv poručníka vymezen jinak.*
- *nastane-li situace uvedená v § 928 odst. 1, vykonává poručenství orgán sociálně-právní ochrany dětí jako veřejný poručník, a to až do doby, kdy soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce.*

Ústavní výchově je věnován § 971- 975 díl čtvrtý hlavy dva občanského zákoníku, který říká, že:

- *jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby,*
- *případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šest měsíců,*
- *nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí*

zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.

- *soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. To platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.*

Ústavní výchovu lze nařídit maximálně na dobu tří let, soud ji může nařídit opakovaně, avšak tato doba nesmí přesáhnout hranici tří let. V případě, že důvody, které vedly k nařízení ústavní výchovy, již pominuly, soud okamžitě toto nařízení zruší a dítě je tak svěřeno do péče rodičů či jiné osobě, která je schopna zabezpečit výchovu dítěte.

Dalším velice důležitým paragrafem je § 924 a § 925 Občanského zákoníku, který upravuje preventivní, sankční a výchovná opatření:

- *ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu; rozhodnutí soudu nepřekáží, pokud dítě není řádně zastoupeno,*
- *vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, a neučiní-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, může soud*
 - o *a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, osobu, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,*
 - o *b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte, nebo*
 - o *c) uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých činností.*

3 Vzájemná spolupráce orgánu sociálně-právně ochrany dětí a školy

Ochrana dítěte, ochrana jeho zájmu a blaha, je zabezpečena státem, respektive celým výčtem právních norem včetně norem mezinárodních. Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně, kterému jsme se již v diplomové práci podrobněji věnovaly, také přesně vymezuje, které státní orgány a jaké další subjekty jsou sociálně-právní ochranou dětí pověřeny a současně definuje povinnosti dalších subjektů, včetně škol, směřující k ochraně dítěte. Z těchto povinností pedagogických pracovníků, respektive škol, vyplývá nutnost spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany, státním zastupitelstvím a s Policií České republiky. K tomu, aby byla tato spolupráce účinná a úspěšná, aby byl chráněn zájem a blaho dítěte, je třeba, aby byly splněny určité podmínky:

- celostní vnímání dítěte a opravdový zájem o jeho blaho,
- vzájemná důvěra mezi školou a orgánem sociálně-právní ochrany dětí,
- vzdělání pedagogičtí i sociální pracovníci a jejich opravdový zájem o celoživotní vzdělávání - angažovanost a zaujetí pedagogických i sociálních pracovníků,
- právní povědomí pedagogických pracovníků o sociálně-právní ochraně dětí, o možných opatřeních OSPODu, včetně povědomí o místně příslušném oddělení sociálně-právní ochrany dětí,
- důvěryhodná osobnost školního metodika prevence, jeho aktivní a zodpovědný přístup,
- důvěryhodná osobnost terénního sociálního pracovníka a kurátora pro děti a mládež, profesionála, který je z pracovníků sociálně,
- právní ochrany v kontaktu se školou nejčastěji,
- účinné a komplexní nastavení školního řádu,
- týmová spolupráce všech pedagogických i nepedagogických pracovníků školy,
- týmová spolupráce terénních sociálních pracovníků a kurátorů prevence v rámci oddělení sociálně-právní ochrany dětí - spolupráce školy s ostatními,

mimoškolními subjekty, podílejícími se na výchově a vzdělávání dětí, včetně subjektů, zabývajících se preventivní činností na komunální úrovni,

- vypracování školního programu prevence, aplikovaného na podmínky konkrétní školy, včetně vypracovaného krizového plánu 42
- vzájemná důvěra a respekt mezi zaměstnanci školy, mezi žáky a pedagogy.

Základní školy jsou místem, ve kterém se uskutečňuje výchova a vzdělávání dětí díky působení pedagogických pracovníků. Děti tráví mnoho času s pedagogy, jsou zaměstnané nějakou činností, především se jedná o činnost vzdělávací, avšak ve škole také relaxují, hrají si v době přestávek mezi vyučovacími hodinami nebo ve školní družině a pedagog nad nimi vykonává výchovný dozor. Pedagog tak má možnost na to, aby děti dobře poznal, aby znal základní rysy jejich chování, nálady a citové projevy, způsob jejich komunikace, třídní atmosféru, ale i celkovou školní atmosféru apod. Pokud je pedagog empatický, tak může snadno identifikovat i drobné odlišnosti v chování dětí, které mohou být prvním varovným signálem, že „něco“ není v pořádku. V těchto situacích je třeba zvýšit pozornost a být velice obezřetným. Pedagog tak může odkrýt příznaky zanedbávání, týrání či zneužívání dítěte, známky kriminální činnosti dítěte, příznaky šikany či jiného patologického jevu. Všem těmto příznakům musí dávat velkou důležitost a v žádném případě nesmí dojít ke zlehčování příznaků. *„Učitelé nejen učí, ale dbají i o emocionální a sociální rozvoj svých žáků a pomáhají jim zvládat věkové úlohy a krize“* (Matoušek, 2003, s. 51). Pedagog se tak často stává tím, kdo podává dítěti pomocnou ruku, tím, kdo má tzv. oči a uši dokořán a dokáže naslouchat a vidět v širších souvislostech, ale bohužel také tím, který si nikdy ničeho nevšiml, nebo tím, koho postihla tzv. profesionální slepota. Pedagog, jehož profese spadá mezi tzv. pomáhající profese, člověk, který je dítěti tak blízko, má často jedinečnou možnost dítěti pomoci – ochránit ho.

Orgán sociálně právní ochrany dětí je musí prověřit každé, ať už anonymní či neanonymní nahlášení na podezření na týrání, zanedbávání či zneužívání, kriminální jednání dítěte.

Nejčastějšími případy, kdy se setkáváme se spoluprací školy a orgánu sociálně právní ochrany dětí jsou:

- záškoláctví,
- rodinné problémy,

- problémy v chování,
- týraní, zanedbávání a zneužívání dítěte.

3.1 Pedagogičtí pracovníci spolupracující s orgánem sociálně-právní ochrany dětí

Definici pedagogického pracovníka nalezneme v Zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, výchovnou, speciálně pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu. Je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb (§ 2). Tento paragraf dále definuje, kdo může pedagogickou činnost vykonávat:

- a) „učitel,*
- b) pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,*
- c) vychovatel,*
- d) speciální pedagog,*
- e) psycholog,*
- f) pedagog volného času,*
- g) asistent pedagoga,*
- h) trenér,*
- i) vedoucí pedagogický pracovník.“*

Vzhledem k našemu tématu budeme v následujících řádcích charakterizovat činnost pouze některých z výše uvedených pedagogických pracovníků, a to z hlediska spolupráce daného pedagogického pracovníka s orgánem sociálně právní ochrany dětí.

Budeme se zabývat především speciálními pedagogy a učiteli působící na základních školách. Na každé škole působí dále metodik prevence a výchovný poradce, kteří dle vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, mají zajišťovat poradenskou pomoc jak žákům, tak i jejich zákonným zástupcům. Na některých školách se můžeme také setkat se školním psychologem, který má na starosti také poradenskou činnost.

3.1.1 Výchovný poradce jeho činnost

Funkci výchovného poradce najdeme zpravidla na všech základních školách. Zastává ji obvykle ke svému učitelskému úvazku zkušený vyučující s rozšířenou kvalifikací. Výchovný poradce podle přílohy č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb., poskytuje poradenské, metodické a informační činnosti především v oblasti kariérového poradenství. Pro naše téma citujeme jen ty nejvýznamnější:

- *„spolupráce se školskými poradenskými zařízeními (poradna, centrum) a středisky výchovné péče při zajišťování poradenských služeb přesahujících kompetence školy,*
- *poskytování informací o činnosti školy, školských a dalších poradenských zařízeních v regionu, o jejich zaměření, kompetencích a o možnostech využívání jejich služeb žákům a jejich zákonným zástupcům,*
- *shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči dalších poradenských zařízeních a jejich zajištění v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů,*
- *zajišťování nebo zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb (vstupní a průběžné) a intervenčních činností pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami*
- *příprava podmínek pro integraci žáků se zdravotním postižením ve škole, koordinace poskytování poradenských služeb těmto žákům školou a školskými poradenskými zařízeními a koordinace vzdělávacích opatření u těchto žáků.“*

Lze tedy z výše uvedeného konstatovat, že činnost výchovného poradce je především spjata s kariérovým a profesním poradenstvím, dále je také hlavním aktérem při přípravě školy, třídy v případě integrace žáka se speciálně vzdělávacími potřebami a

v neposlední řadě výchovný poradce spolupracuje s dalšími poradenskými zařízení, jako je například speciálně pedagogické centrum, či pedagogicko-psychologická poradce. Je nutno také říci, že výchovný poradce také spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí v případě výchovného problému dítěte.

3.1.2 Školní metodik prevence a jeho činnost

Školní metodik prevence pracuje v především v oblasti prevence nežádoucích sociálně patologických jevů. V Metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže z roku 2005 jsou uvedena následující čtyři oblasti činností, které metodik prevence vykonává:

- metodická činnost,
- koordinační činnost,
- informační činnost,
- poradenská činnost.

Vzhledem k našemu tématu diplomové práce jsou pro nás zásadní činnosti poradenské a informační:

- *„Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování, poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli).*
- *Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole.*
- *Příprava podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními.*
- *Zajišťování a předávání odborných informací o problematice sociálně patologických jevů, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy.*

- *Prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.*
- *Vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence sociálně patologických jevů (orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce a jednotliví odborníci).“ (Vyhláška č. 72/2005 Sb.)*

Funkci školního metodika prevence zpravidla vykonává stávající učitel dané školy při svém plném úvazku. Podílí se spolu s výchovným poradcem na sestavování a přípravě preventivního programu dané školy a sleduje jeho účinnost.

4 Spolupráce školy a orgánu sociálně-právní ochrany dětí v praxi

4.1 Cíle a otázky

V praktické části diplomové práce se budeme zabývat čtyřmi případy zanedbávání, které byly nahlášeny školou na orgán sociálně právní ochrany dětí. Přesněji se budeme zabývat, jakým způsobem probíhala spolupráce školy a právě orgánu sociálně právní ochrany dětí. Šetření proběhlo ve městě, které se nachází v Jihomoravském kraji o velikosti cca 3 569 ha a skládá se ze čtyř katastrálních území: V roce 2014 se toto město mohlo pyšnit 11 300 obyvateli.

4.2 Stanovení cílů šetření

- 1) Zjistit, se kterými případy formy týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte se orgán sociálně právní ochrany dětí ve městě, kde proběhl výzkum, nejčastěji setkávají.
- 2) Popsat čtyři příklady (kazuistiky) případů, se kterými se sociální pracovníce v tomto městě nejčastěji setkávají.
- 3) Charakterizovat spolupráci škol a orgánu sociálně právní ochrany dětí ve výše uvedených čtyřech případech.
- 4) Zjistit spokojenost pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dětí se spoluprací škol v případech zanedbávání dětí?

4.3 Metody sběru dat

Stěžejními metodami v této práci je kazuistika, díky které se pokusíme popsat čtyři případy zanedbávání, které budou složit také i k dosažení následujícího

stanoveného cíle praktické části diplomové práce, kterým je charakterizování spolupráce orgánu sociálně právní ochrany dětí a školy.

Pro další stanovený cíl- zjistit spokojenost pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí se spoluprací škol- jsme zvolily metodu dotazníku, u něhož si myslíme, že se jedná o nejvhodnější variantu pro dosažení výše uvedeného cíle. Jak uvádí Chráska (2007, s. 163) ve své publikaci, dotazník *„je velice frekventovanou metodou získávání dat v pedagogickém výzkumu, jedná se o způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou předem promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba odpovídá písemně.“*

4.4 Metody analýzy získaných dat

Abychom naplnili cíle, které jsme si stanovili v úvodu této kapitoly, jsou metody analýzy získaných dat následující:

- metoda kontrastů a srovnávání,
- metoda prostého výčtu- prostřednictvím této metody se vyjadřuje určitá vlastnost jevu. (Miovský, 2006)

4.5 Výzkumný vzorek

Součástí výzkumu byla také metoda dotazníku. Pro využití této metody jsme požádali čtyři pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí v uvedeném městě. Jednalo se o sociální pracovnice a kurátorku pro děti. Jelikož do územní oblasti tohoto města jsou přiřazeny spádové menší obce, mají sociální pracovnice přiřazeny jednotlivé oblasti. Dvě z nich mají na starosti přímo oblast stanovené město, další z nich ostatní

přílehlé menší obce a poslední kurátorka pro děti, jejíž činnost je uvedena v teoretické části diplomové práce, ta je odpovědná za celou tuto oblast.

První sociální pracovnice mající na starosti část města je středního věku. Na této pozici pracuje přes 20 let. Nemá vysokoškolské vzdělání v oblasti sociální práce, či pedagogiky.

Druhá sociální pracovnice, která se stará o druhou část města je věku okolo 35. Na této pozici taktéž pracuje dlouhá léta, však před tím poznala i jiná zaměstnání. Tato pracovnice má bakalářské vzdělání v oblasti sociální práce.

Třetí sociální pracovnice, která má na starosti spádové obce je velice mladá, na této pozici pracuje nově pouze půl roku. Tato pracovnice má také bakalářské vzdělání v oblasti sociální práce.

Čtvrtou respondentkou je kurátorka pro děti, která pracuje na této pozici okolo 15- ti let a má na starosti celou oblast. Tato pracovnice má také bakalářské vzdělání v oblasti sociální práce.

4.6 Analýza a interpretace získaných dat

V této části se budeme zabývat jednotlivými případovými studii, které jsme získali na základě rozhovoru se sociálními pracovníci, jelikož nám nebylo z důvodu ochrany osobních údajů umožněno nahlédnout do spisové dokumentace nezletilých klientů.

4.6.1 Kazuistika č. 1- Honza, nar. 2. 1. 2003

Rodinná anamnéza

Chlapec ve věku 12-ti let, v péči matky, tedy vyrůstá v neúplné rodině. Otec se o výchovu dítěte stará, ale už má děti s druhého partnerství a času na Honzu moc

nezbývá. Však co se týče finanční podpory, to se stará příkladně, jelikož matce Honzy pravidelně každý měsíc přispívá. Honza má další dvě dospělé sestry, které žijí v Brně. Honza bydlel s matkou v RD v menší obci nedaleko města Veselí nad Moravou.

Osobní anamnéza

Už na prvním stupni základní školy se u Honzy vyskytovali drobné prohřešky jak proti školnímu řádu, tak proti majetku, kdy byl pachatelem drobných krádeží. Podle zprávy školy většinou nejevil zájem o vyučování, později začal mít problémy se záškoláctvím. Do školy chodil pozdě a často v pošpiněném oblečení. Vnitřně převažuje neurotický terén, nevyrovnanost, úzkostnost, opatrnost a nedůvěra vůči vnějšímu světu. Často u něj docházelo k městnání afektů, které se v situaci zátěže ventilovaly verbální a fyzickou agresí. Kritiku své osoby přijímal problematicky, neváhal využít intrik a lží k obraně svého „Já“. Avšak veliký zlom nastal v době, kdy problémy s agresivitou ustaly a Honza tak přestal školu úplně navštěvovat.

Zpráva z a návrh řešení OSPOD

OSPOD dostal zprávu ze školy, kterou Honza navštěvoval, respektive nenavštěvoval, že nezletilý se do školy za kalendářní rok dostavil pouze dvakrát. OSPOD si byl samozřejmě vědom velkého pochybení školy, že tuto skutečnost nenahlásil dříve (škola má totiž povinnost nahlásit orgánu sociálně právní ochrany dětí, již pokud nezletilý, má 20 neomluvených hodin), avšak škola si toto omlouvala, že chtěla nezletilému a jeho matce pomoci a nechtěla rodině způsobovat další problémy. Nezletilému byl nařízen dohled probačního úředníka, psychologická péče a také ambulantní návštěva střediska výchovné péče. Všechnu tuto odbornou péči měl navštěvovat s matkou. Matka byla velice snaživá, chtěla všechna sezení dodržovat, avšak to se jí podařilo pouze dvakrát. Její výmluva vždy zněla, že Honzu nemůže donutit, aby se oblékl a šel na nařízenou schůzku s psychologem. Poté, co se již opakovaně matka ani chlapec nedostavil, jak už do SVP či k psychologovi, byl nucen OSPOD udělit matce finanční pokutu ve výši 5 000,-. Matka samozřejmě pokutu uhradila, ale i nadále se celá situace nezlepšila. Nakonec celý případ dopadl, tak že matka byla odsouzena za zanedbání péče na dva roky s podmínkou a Honza byl svěřen do péče otce.

V tuto chvíli je Honza příkladným žákem, školu pravidelně navštěvuje, dostává samé dobré známky, chodí čistě oblečen a vždy upraven. Se staršími sestrami se setkává

ještě častěji a dokonce k jedné z nich pravidelně jezdí na celé víkendy. S novou ženou otce velice dobře vychází, i dokonce s jejich dětmi (dvouletá holka, roční chlapec). Avšak co se týče vztahu s matkou, tak ty jsou na velice špatné úrovni, velice na ni zanevřel, není s ní v žádném kontaktu.

4.6.2 Kazuistika č. 2- Pavel, 7. 8. 2003

Rodinná anamnéza

Pavel pochází z úplné rodiny. Má dalších 6 sourozenců, kdy jsou mezi jednotlivými sourozenci velké věkové rozdíly. Rodina žije v průměrně zařízeném bytě 3 + 1. Životní úroveň je vlivem nedostatku finančních prostředků na nízké úrovni. Otec je nezaměstnaný a matka na mateřské dovolené. Výchova v rodině nebyla vždy zcela nedostatečná a nedůsledná. Zajišťuje ji pouze matka, a to v dosti omezené míře, otec se k výchově staví více než pasivně. V evidenci pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí je Pavel a jeho rodina vedena od roku 2012. Důvodem této evidence nebyli od počátku výchovné problémy samotného Pavla, ale i jeho sourozenců.

Osobní anamnéza

Pavel se narodil jako čtvrtý v pořadí. Mezi prvním a posledním sourozencem je více než patnáctiletý věkový rozdíl. Školní docházku začal bez odkladu, v průběhu 2. třídy byl přerazen do zvláštní školy. Nerespektoval své rodiče. Následně se dopouštěl záškoláctví a začal páchat drobnou majetkovou trestnou činnost. V sociální interakci převažovala nečestnost. Byl velice lehce ovlivnitelný, měl tendence podléhat negativním vlivům. V roce 2014 byl soudem uložen soudní dohled nad výchovou nezletilého Pavla. Vedle těchto rysů problémového chování, se u Pavla vyskytovali zjevné formy zanedbávání. Především se jednalo o nedostatečné dodržování hygieny a často neléčenými zdravotními problémy.

Návrh řešení orgánu sociálně právní ochrany dětí

Sociální pracovnice navrhl, aby byla Pavlovi soudem nařízena ústavní výchova- pobyt v dětském domově se školou. Důvodem byly poruchy chování, nerespektování svých rodičů, kteří nedokázali jeho chování v dostatečné míře ovlivnit.

Po zařazení Pavla do ústavní výchovy se jeho chování začalo výrazně zlepšovat. V kolektivu si našel své místo a nové kamarády. Dosahuje dobrých výsledků v pracovních činnostech, stejně jako ve sportu. Respektuje daná pravidla. V současné době je zvažováno o zrušení ústavní výchovy, která má být nahrazena soudním dohledem nad jeho výchovou. Společně s rodiči také bude ambulantně navštěvovat středisko výchovné péče.

4.6.3 Kazuistika č. 3- Míša, nar. 4. 6. 2005

Rodinná anamnéza

Míša pochází z úplné rodiny, kde byly dosti špatné poměry. Rodina měla problém s uspokojováním těch nejzákladnějších potřeb z hlediska výživy a hygieny. Míša má starší sestru. Otec obě děti často fyzicky trestal, opakovaně byl trestán za majetkovou trestnou činnost. Matka, na kterou byly obě dvě dcery velice vázáné často požívá alkoholické nápoje, je zde vysoké podezření na závislosti práce na alkoholu. V evidenci pracovníků orgánu sociálně- právní ochrany dětí je Míša a její rodina vedena od roku 2011.

Osobní anamnéza

Školní docházku začal Míša na praktické škole. Následně se začala dopouštět drobných krádeží a mírného vandalismu. Začala vyvolávat konflikty a provokovat ostatní spolužáky. Její vztah k dospělým a autoritám všeobecně byl velice problematický. V roce 2013, byl nad výchovou nezletilého vysloven soudní dohled.

Návrh řešení orgánu sociálně právní ochrany dětí

Na základě návrhu pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí byla Míši a její sestře na počátku roku 2015 ze strany soudu nařízena ústavní výchova - pobyt v dětském domově se školou. Důvodem umístění dětí do zařízení ústavní výchovy bylo špatné rodinné zázemí, kde se vykytovala závislost na alkoholu a výchova dětí tak byla značně zanedbávána. Častá konzumace alkoholických nápojů ze strany matky měla tak opravdu významnou roli, stejně tak jako agresivita ze strany otce. Rodiče tak dlouhodobě nezvládali výchovu svých dětí, a svým přístupem nemohli zajistit řádnou

výchovu a vývoj. Matka obou děvčat s návrhem pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí nesouhlasila, ale následně uznala, že na výchovu svých dětí nestačí.

Závěr

Soud návrh na nařízení ústavní výchovy podaný ze strany pracovníka OSPOD akceptoval a bylo mu vyhověno. Nebyly vzneseny žádné námitky a bylo rozhodnuto o nařízení ústavní výchovy v době dvou měsíců od podání předběžného opatření. I přes počáteční zamítavou reakci jejich matky k návrhu na umístění jejich dětí do výchovného ústavu si matka nepodala proti rozhodnutí soudu žádný opravný prostředek.

4.6.4 Kazuistika č. 4- David, nar. 3. 5. 2004

Rodinná anamnéza

David vyrůstal v rodině s velice málo podnětným až asociálním prostředím. Matka se na výchově podílela velmi málo, dá se dokonce říci, že vůbec. Rodina žila v jedné místnosti, která byla neudržovaná a špinavá. Chlapec neměl ani vlastní postel, ani dostačující stravu pro zdravý vývoj. Do školy zpravidla nedocházel, ze strany rodičů nebyl žádný zájem na tom, aby ho nějakým způsobem vedli k pravidelné školní docházce. Otec se o jeho problémy nezajímal, stejně tak jako o problémy svých dalších tří dětí a celé rodiny. V evidenci pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí je David a jeho rodina vedena od roku 2008.

Osobní anamnéza

David se narodil jako druhý ze čtyřech sourozenců. V pěti letech vůbec nerozuměl českému jazyku, měl velké mezery v základních návycích. Pohyboval po ulicích často bez dozoru rodičů, byl špinavý, neučesaný, nedostatečně oblečený. Po odkladu školní docházky nastoupil do zvláštní školy, od druhé třídy byl přeřazen do praktické školy. Ve škole vykazoval vůči ostatním velmi agresivní chování a jeho chování v mnoha případech hraničilo se šikanou. Intelektová úroveň v době diagnostického vyšetření se pohybovala v horním pásmu středně těžké mentální retardace.

Návrh řešení orgánu sociálně právní ochrany dětí

Na základě návrhu pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí byla Davidovi nařízena ústavní výchova. David nenavštěvoval školu, byl vyšetřován jako spolupachatel trestné činnosti. Zároveň vzniklo vysoké podezření, že David šikanuje své spolužáky. Otec se o výchovu syna naprosto nezajímal a o jeho matce se dá říci, že byla k jeho výstřelkům a problémům, které působil naprosto lhostejná. V tomto případě můžeme konstatovat, že rodiče výchovně zcela selhali. Nedokázali zajistit příznivý vývoj a řádnou výchovu.

Závěr

Návrh o nařízení ústavní výchovy, který byl podaný ze strany pracovníka OSPOD, byl ze strany soudu akceptován a bylo mu vyhověno. Také nebyli vzneseny žádné námitky ze strany soudu a bylo tak rozhodnuto o nařízení ústavní výchovy v době pěti týdnů od podání předběžného opatření.

4.7 Vyhodnocení dotazníku

Dotazník byl vyplněn pracovnicemi OSPOD, ve všech případech se jednalo o ženy. Jednalo se o čtyři ženy, které pracují na pozici sociální pracovnice různě dlouho, mají tak různé zkušenosti, dokonce mají různé vzdělání. Formu dotazníku jsme zvolili z toho důvodu, že ženy chtěly zůstat v naprosté anonymitě, pokud by se jednalo např. o strukturovaný rozhovor, na výzkum by nepřistoupily.

Dotazníky byly ženami vyplněny v říjnu roku 2015. Tyto dotazníky byly předány osobně a také vyplněné byly převzaty zpět osobně.

V dotazníku jsme použili 4 uzavřené otázky a jednu otázku otevřenou, kde mohly ženy vyjádřit svůj návrh na zlepšení spolupráce škol a OSPODU, tuto otázku všechny zodpověděly shodně, a to tím způsobem, že by vůbec nic neměnily, že jsou naprosto spokojené, tak jak spolupráce OSPODU a školy v jejich oblasti probíhá.

Dále v dotazníku byly použity polytomické položky s výběrem odpovědí a také položky výčtové.

V první otázce (viz příloha č. 1) jsme našli odpověď na první ze stanovených cílů, a to jakým druhem syndromu CAN se pracovnice orgánu sociálně právní ochrany

děti nejvíce zabývají, v naprosté shodě všechny odpověděly, že se jedná o **zanedbávání**.

Druhá otázka nám odhalila četnost případů, které jsou nahlášeny školou. U této otázky se již odpovědi liší, pracovnice, které jsou na své pozici již několik let, odpověděly, že se jedná o většinu případů, které řeší, kdežto jejich kolegyně, která je na tomto místě teprve krátkou dobu si myslí, že se jedná pouze o výjimečnost.

Třetí otázkou jsme zjistili, že škola co se týče případů zanedbávání a týrání dětí informuje OSPOD vždy včas, dojde tedy vždy k časnému odhalení těchto případů, což je velice potěšující zpráva.

Čtvrtá otázka nám dává odpověď na spokojenost pracovníků se spoluprací se školou a je nutné sdělit, že všechny bez rozdílu délky praxe či dosaženého vzdělání odpověděly, že jsou se spoluprací se školou v těchto případech velice spokojené, což naznačuje, že pedagogičtí pracovníci v této oblasti jsou opravdu erudovaní odborníci na svém místě, zcela jistě jim nechybí schopnost empatie a potřeby pomáhat dětem.

Pátá otázka je otázka otevřená jak je zmiňováni již na začátku této podkapitoly, kde se opět nachází otázka na spokojenost a zda by pracovnice změnily něco na spolupráci školy a OSPODU, nicméně tato otázka byla opět všemi shodně odpovězena. Nic by neměnily, vše dle jejich mínění v naprostém pořádku.

Z výsledků dotazníku je možné sdělit, že spolupráce škol a orgánu sociálně právní ochrany dětí je v naprostém pořádku v této oblasti, spolupráce probíhá správně, ve většině případů dochází k odhalení syndromu CAN školou a následná spolupráce (např. podání zprávy školou, či účast zástupců škol na případových konferencích je více než příkladná).

4.8 Dosažení stanovených cílů šetření

Stanovený **cíl č. 1** byl zjištěn na základě dotazníku, který byl předložen a vyplněn sociálními pracovníky. Nejčastější formou syndromu CAN, kterou se orgány sociálně právní ochrany dětí v této oblasti zabývají, je **ZANEDBÁVÁNÍ**.

Cíl č. 2 byl popsán na stranách 50- 58 této diplomové práce. Pro dosažení tohoto cíle jsme použili techniku případových studií- kazuistik, jedná se o případové studie klientů orgánu sociálně právní ochrany dětí ve věku od 10- 12 let.

3. cíl byl taktéž naplněn a popsán na stranách 50-58 přímo v návrhu řešení OSPODU jednotlivých případových studií.

Poslední stanovený **cíl č. 4 je** popsán v předchozí části diplomové práce, která se zabývá vyhodnocením dotazníků, které byly předloženy sociálním pracovním orgánem sociálně právní ochrany dětí v této oblasti.

ZÁVĚR

„Kvalita společnosti se může měřit podle způsobu, jak se stará o své nejzranitelnější a nezávislejší členy. Společnost, která se o ně stará nedostatečně, je pochybená.“ (Adrian D. Ward in Švarcová, 2006, s. 13)

Tato formulace je směřována jednak na osoby s nějakým druhem postižením, ale řekla bych, že se může být aplikována v souvislosti ochrany práv dětí. Protože právě děti jsou ty, které bývají také velice zranitelné a v útlém věku se jedná taktéž o nezávislejšími členy společnosti na dalších třetích subjektech. Je nutno podotknout, že děti jsou plnohodnotnými členy společnosti a je v zájmu společnosti, aby se o ně příkladně starali, ochraňovali jejich práva a dohlížet, zda jsou vůbec tato práva např. rodiči dodržována. Tím máme na mysli, že se naše společnost snaží o ty nejmenší členy společnosti starat, ale nemělo by se jednat pouze o péči branou jako povinnost, nýbrž by péče o ochranu dětí měla být chápána jako poslání a jakési naplnění životního smyslu člověka.

Cílem této práce bylo popsat problematiku syndromu CAN, tedy týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, což je uvedeno v první části kapitoly, dalším z cílů bylo charakterizovat činnost orgánu sociálně právní ochrany dětí a následně jejich spolupráci se školami.

K našemu překvapení jsme zjistili, že spolupráce škol a orgánu sociálně právní ochrany dětí je na vynikající úrovni. Dochází ke vzájemné a přátelské spolupráci mezi pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí a pracovníky pedagogickými. Jedním z vysvětlení tohoto faktu, může být, že na orgánu sociálně právní ochrany dětí, ale také i na školách pracují opravdu ve svém oboru erudovaní a zkušení jedinci, kteří se snaží nejen žákům či klientům poskytnout okamžitou pomoc k vyřešení základního problému, ale také se snaží jim poskytnout v co největší možné míře poradenskou, terapeutickou či jinou pomoc, která je dlouhodobějšího charakteru. Musíme tedy konstatovat, že jsme

s výsledky šetření nadmíru spokojeni a jen doufáme, že s takovou situací v této oblasti se můžeme setkat i v jiných oblastech České republiky.

Závěrem bychom chtěli zdůraznit, že lidský faktor, tedy povaha a charakter jednotlivých pracovníků, kteří pracují na případech, kde se vyskytuje jakýkoliv druh násilí či zanedbávání, je v této oblasti velice důležitý, stejně tak jako jejich odbornost.

SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

DUNOVSKÝ, J. DYTRYCH, Z. MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. 245 s. ISBN: 80-7169-192-5.

ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 173 s. ISBN 80-7178-034-0.

CHRÁSKA, O. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

PIPEKOVÁ, Jarmila a Marie VÍTKOVÁ. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 1. vyd. Brno, 2000. ISBN 80-7315-010-7.

PŮTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 1. vydání. Praha: G plus G, 1996. 143 str. ISBN: 80-9018-965-2.

KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-122-0.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánovní, hodnocení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-08-7.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. Vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MÜLLER, Oldřich a kol., *Terapie ve speciální pedagogice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1075-3.

ŘÍČAN, P. KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vydání. Praha: Grada, 1997. 450 s. ISBN: 80-7169-512-2.

ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ N. *Domácí násilí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 192 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-889-0.

VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie*. Praha: PARTA, 2007. ISBN 978-80-7320-

099-2.

VANIČKOVÁ, E., HADJ-MOUSSOVÁ Z., PROVAZNÍKOVÁ H. *Násilí v rodině: Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-008-4.

Zdroje dostupné z www:

HOFERKOVÁ, S. Švrčinová, L. *Syndrom CAN*. [online]. Dostupné z :

http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_2.pdf&original=Syndrom_CAN_text.pdf.

Listina základních práv a svobod. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco

(CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-12-05]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Listina_z%C3%A1kladn%C3%ADch_pr%C3%A1v_a_svobod

Národní informační centrum pro mládež [online]. [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: www.nicm.cz

Nasedite [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: www.nasedite.cz

Týrané děti [online]. Dostupné z: <http://www.tyrané-deti.cz>

Právní normy:

Občanský zákoník č. 89/2002 Sb.

Listina základních práv a svobod

Školský zákon

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

Úmluva o práve dítěte

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 359/ 2009 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

PŘÍLOHY

Příloha č. 1- Individuální plán ochrany dítěte

Informace k vyhodnocení situace dítěte

Datum zahájení, přijetí do péče

Om/Non

Poznámka: Pokud vyplňujete formulář elektronicky, textová pole se rozšíří tak, aby korespondovala s vaším textem. Tam, kde jsou zaškrťávací rámečky, vložte 'X' u rámečků, kterých se to týká.

Zjišťování podrobností o dítěti

Jméno dítěte

Příjmení

Pohlaví
mužské

Pohlaví
ženské

Občanství/státní příslušnost
(případně status pobytu)

Adresa
trvalého
pobytu

Rodné číslo

Kontaktní telefon

Kontaktní email

Adresa
faktického
pobytu

Datum hodnocení

Mateřský jazyk dítěte

Mateřský jazyk rodičů

Podrobnosti o rodičích

Jméno a příjmení	<input type="text"/>	Kontaktní tel.	<input type="text"/>
Adresa	<input type="text"/>	Kontaktní email	<input type="text"/>
	PSČ	<input type="text"/>	Rodičovská zodpovědnost? <input type="text"/>
Jméno a příjmení	<input type="text"/>	Kontaktní tel.	<input type="text"/>
Adresa	<input type="text"/>	Kontaktní email	<input type="text"/>
	PSČ	<input type="text"/>	Rodičovská zodpovědnost? <input type="text"/>

Sourozenci

Počet sourozenců

Jméno a příjmení	<input type="text"/>	Pohlaví mužské <input type="checkbox"/>	Pohlaví ženské <input type="checkbox"/>	Datum narození	<input type="text"/>
Jméno a příjmení	<input type="text"/>	Pohlaví mužské <input type="checkbox"/>	Pohlaví ženské <input type="checkbox"/>	Datum narození	<input type="text"/>
	<input type="text"/>	Pohlaví mužské <input type="checkbox"/>	Pohlaví ženské <input type="checkbox"/>	Datum narození	<input type="text"/>
	<input type="text"/>	Pohlaví mužské <input type="checkbox"/>	Pohlaví ženské <input type="checkbox"/>	Datum narození	<input type="text"/>
	<input type="text"/>	Pohlaví mužské <input type="checkbox"/>	Pohlaví ženské <input type="checkbox"/>	Datum narození	<input type="text"/>
	<input type="text"/>	Pohlaví mužské <input type="checkbox"/>	Pohlaví ženské <input type="checkbox"/>	Datum narození	<input type="text"/>

Jiné důležité informace o sourozenci / sourozencích

Příloha č. 2- DOTAZNÍK

Spokojenost zaměstnanců OSPOD se spoluprací škol při výskytu zanedbávání či týraní dětí v této oblasti

Tento dotazník byl vytvořen, aby zjistil, zda je ze strany zaměstnanců orgánu sociálně právní ochrany dětí spokojenost se spoluprací škol v případě týraní a zanedbávání dítěte. Získané údaje budou zveřejněny v rámci mé diplomové práce. Dotazník je anonymní, proto se prosím nikam nepodepisujte.

Jsem (vhodnou odpověď označte prosím křížkem): žena muž

Můj věk:.....

Nejvyšší dosažené vzdělání: ZŠ SŠ VŠ Jiné (prosím uveďte):.....

Místo vyplnění: (město nebo obec).....

Datum vyplnění: (den, měsíc, rok).....

1. Jakou formou CAN se nejčastěji zabýváte?

- Tělesné týraní
- Psychické týraní
- Zanedbávání
- Sexuální zneužívání

2. Jak často se stává, že je školou nahlášen případ zanedbávání či týraní dítěte?

- Velmi často
- Často

- Zřídka
- Nikdy

3. Poskytuje škola informaci o zanedbávání či týraní dítěti vždy včas?

- Vždy
- Často
- Zřídka
- Nikdy

4. Jste spokojen(a) se nynější spoluprací škol a orgánu sociálně právní ochrany dětí?

- Velmi spokojen(a)
- Spokojena
- Nevím, je mi to jedno
- Spíše nespokojena

5. Pokud byste něco vylepšil(a) na spolupráci škol a Vaše orgánu, co by to bylo?

- Nic bych neměnil(a)
- Ano, změnila bych:

Děkuji za vyplnění.

Bc. Jaroslava Seifertová

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Jaroslava Seifertová
Katedra:	Ústav speciálně pedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Miluše Hutýrová, PhD.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Syndrom CAN v kontextu žáka, rodiny a sociálního prostředí (reflexe školy)
Název v angličtině:	Syndrome CAN in the context of the pupil, the family and the social environment (reflection of the school)
Anotace práce:	<p>Práce je zaměřena na syndrom CAN z pohledu orgánu sociálně právní ochrany dětí a také školy, jsou zde charakterizovány jednotlivé formy syndromu CAN, velký důraz je v této práci kladně právní úpravu ochrany dětí.</p> <p>Cílem této práce zmapovat práci orgánu sociálně právní ochrany dětí a také jejich spolupráci se školou.</p>
Klíčová slova:	Syndrom CAN, zanedbávání, týrání, sociálně právní ochrany dětí, metodik prevence, sociální pracovník
Anotace v angličtině:	<p>The work is focused on the syndrome CAN from the perspective of the social and legal protection of children and the schools, in the work are described various forms of CAN syndrome, a great emphasis in this work is positively legislation to protect children.</p> <p>The aim of this study to map the work of the social and legal protection of children and their cooperation with the school.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Syndrome CAN, neglect, abuse, social and legal protection of children, prevention methods, social worker

Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1- Individulání plán ochrany dětí Příloha č. 2- dotazník
Rozsah práce:	65 str.
Jazyk práce:	Český